

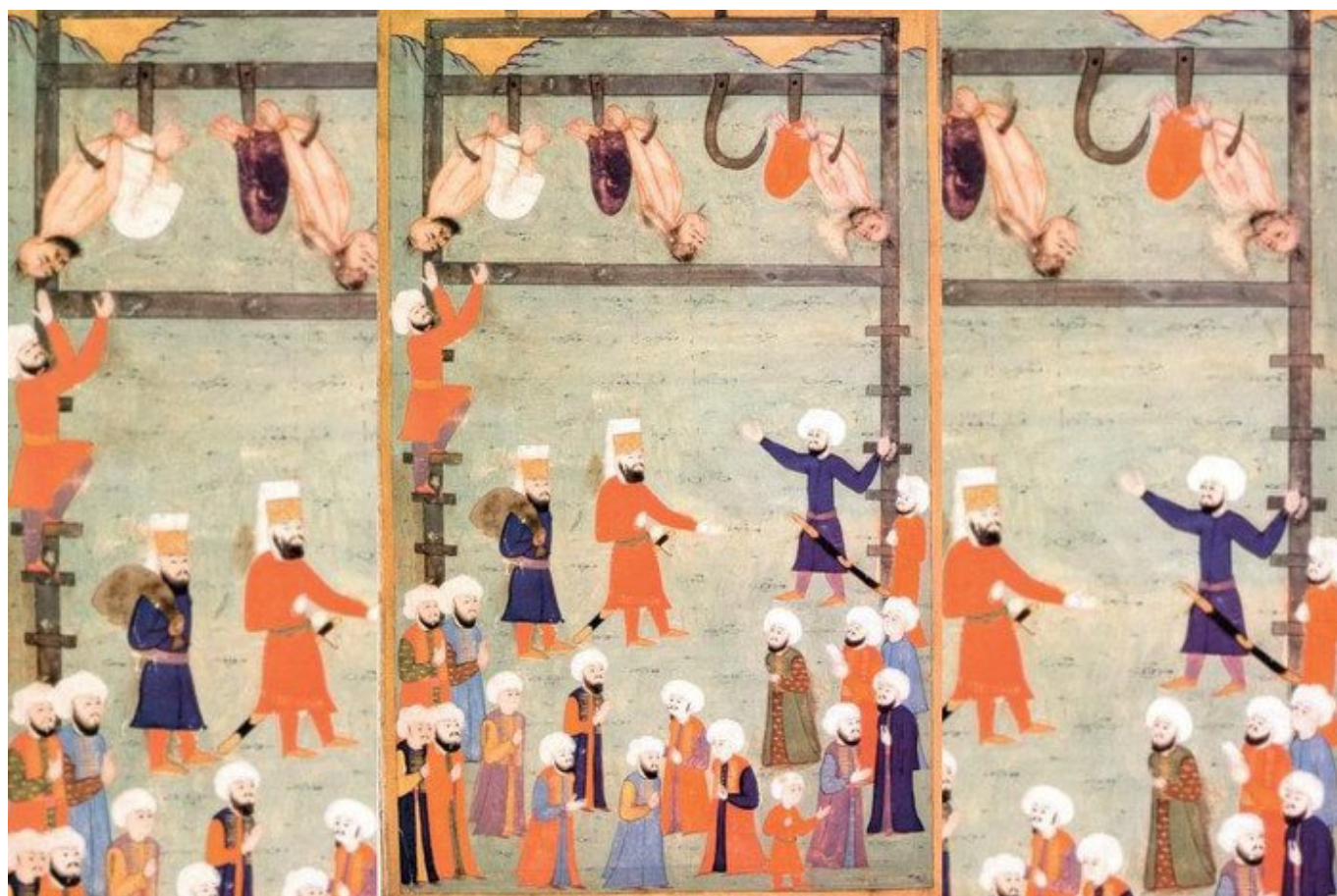
Endamyndaky ýaglara çenli para-para edilen osmanly paşasy

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Endamyndaky ýaglara çenli para-para edilen osmanly paşasy

ENDAMYNDAKY ÝAGLARA ÇENLI PARA-PARA EDILEN OSMANLY PAŞASY

Soltan Ybraýymyň döwri osmanly köşgüniň iň betbagtçylykly döwürleriniň biridir.

Biziň bu aýdýanlarymyzyň iň bärkije iki mysaly: Hüseyin jynçynyň hökmürowanlygy we Warwary Aly paşanyň gozgalaňydyr. Makalanyň adynda gürrüni gidýän osmanly paşasy Hazerpara Ahmet paşadyr. Emma bu iki hadysany-da gysgajyk ýatlap geçäýeliň. Ilki bilen Hüseyin jynçynyň hadysasyny ýatlaýyň. Wakalar şeýleräk bolup geçipdi:

Soltan Myrat IV-iň aradan çykmagyndan soň tagta geçen Soltan

Ybraýym ruhy taýdan näsaglyklary başdan geçiripdir. Iň ýamany-da, osmanly neberesi Soltan Ybraýym bilen soňlanmagyň oňüsyrasyna gelipdir. Ýagdaý şeýle bir çataga diräpdir welin, tagta Krym hanlygyndan birini getirip goýmagyň pikiri alnyp maslahatlaşylypdyr.

Patyşanyň derdine derman bolup we osmanogly nesilşalygyny ýok bolmadan halas etjek kişi ibaly medrese bilimi-de bolmadyk, jadygöýlik, doga-tumar bermek, jyn okamak bilen güzeranyny dolaýan Safranboluly Hüseyin ependi diýilýän çalasowatdy. Ol patyşany sagaldandan soň Anadolynyň baş goşun kazysy wezipesine çenli göterilip, parahorlyk arkaly «gözi gumdan dolup, puldan doýmadyk» Karun ýaly ummasyz baýlyk toplapdy. Elbetde, Hüseyin jynçyny köşge aralaşdyran we Soltan Ybraýymy oňa örkläp goýanam Kösem soltandy.

Iňlis ilçisi we osmanly taryhçysy ser Pol Rikotyň aýtmagyna görä, Kösem soltan öldürilen wagtynda-da onuň egin-eşikleriniň arasyndan Hüseyin jynçynyň doga-tumarlary çykypdyr.

Hüseyin jynçynyň ganyna jynçylyk doga-jady mübtelalygy ymykly siňipdi. Ol indi düzelerden geçipdi. Bu uguryň lomaý girdejisi we adamlara edýän jadyly täsiri çalasowat mollany belli-külli özüne örkläp goýupdy. At-owazasy köşge baryp ýetensoň-a, ýyldyrym çaltlygynda ösüpdi. Gysga wagtda goşunyň baş kazysy bolup, hatda weziri-agzamdanam güýçli mertebä ýetipdi.

Iň gynandyryjysy-da, Şeýhulyslam Ýahýa ependi ýaly öz döwrüniň ylymda belent mertebelere ýeten din alymynyň şeýle masgaraçylykly ýagdaýa çydap bilmän keselläp ölmegidi. Hüseyin jynçynyň soňunyň hökman pajygaly ölüm boljakdygy görnüp durdy.

Ýene bir mysalam Warwary Aly paşa gozgalaňydyr.

Warwary Aly paşa Soltan Ybraýym tagta çykandan soň Siwasa häkim bellendir.

1648-nji ýylda Aly paşa Siwasa gelende özünden oň Ipşir Mustapa paşa bar eken.

Ipşir paşanyň Peri hatyn atly ady dillere dessan bolan aýaly bolupdyr.

Ipşir paşa wezipesinden boşadylandan soň onuň aýaly Siwasda galypdyr.

Warwary Aly paşa wezipedekä Stambulda Hüseyin jynçy ýaly döwrüň iň bolgusyz adamlary ruhy taýdan näsag Soltan Ybraýymyň töweregine üýşüpdiler.

Kimdir biri Soltan Ybraýyma Ipşir Mustapa paşanyň aýaly «Peri

hatynyň görmegeýliginden söz açyp, şeýle görmegeý zenanyň diňe soltanyň haremhanasyna mynasypdygy» barada patyşanyň gulagyna çawuş çakyp ýetişipdir.

Şonsuzam akly-huşy ýerinde däl Soltan Ybraýym şobada Siwasyň häkimi Warwary Aly paşa çapar ugradyp, ondan öňki häkim Ipşir paşanyň aýalyny haremhanasy üçin Stambula ugratmagy buýrupdyr. Warwary Aly paşa Stambuldan üç gezek gelen görkezmäni diňlemezlige-bilmezlige salypdyr we patyşanyň bu ahlaksyz teklibini ýerine ýetirmekden boýun towlapdyr. Ol yzly-yzyna salynýan agyr salgytlary toplamak boýunça buýruklary-da ýerine ýetirip bilmejekdigini we halkyň bu salgytlary tölemäge ýagdaýynyň ýokdugyny patyşanyň dykgatyna ýetiripdir.

Soltan Ybraýymyň Stambuldaky adalatsyz hökümeti we Warwary Aly paşadan talap edilen ahlaksyz talaplar netijesinde Siwasyň häkimi gozgalaň turuzmaga mejbur bolupdyr.

Ol hut Stambula goşun sürüp, patyşa Ybraýymy tagtdan agdarmagy özüniň boýnunyň borjy hasaplapdyr.

Warwary Aly paşa Stambuly ele salmagyň önüsyrazynda durka, aldaw-hile bilen ýeňlişe duçar edilipdir.

Soltan Ybraýymyň döwründe ýene bir hadysa bolup geçipdir. Bu bolan waka ýokarky iki hadysanyň üstünde tüý dikjek derejede depe saçyňy düýrükdirýärdi: Hezarpara Ahmet paşa wakasy..

• **Tike-tike edilen osmanly sadrazamy**

Hezarpara Ahmet paşa kalemiýeden (kanselyariýa) beýgelip, köşkde berk orun eýelän adamlaryň biridi.

Soltan Ybraýymyň aýal-gyzlara, müşk-anbara, pula ejizligini bilip, ony gysymyna gysmagyň ýollaryny gözläpdir.

Birnäçe ynamdar çeşme onuň baş wezirlik wezipesini hut patyşanyň özüne para berip alandygyny habar berýär.

Şeýle jogapkärli wezipesiniň ýany bilen Soltan Ybraýymyň ýaňy iki ýaşan gyzy bilenem adaglanansoň, döwlet apparatybda onuň önünde durup biljek adam galmaýar.

Ahmet paşa osmanly taryhyndaky iň kezzap sadrazamlaryň biridir.

Jogapkärli wezipeleri pula satypdyr, döwletiň binýadyny opuryp biljek näme elinden gelse etmäge çekinmändir.

Döwlet garabaşy bilen gaý bolup duran wagtynda-da, ýagny Wenesiýa bilen söweşip ýörkä we Çanakkale bogazy elden gitjek

bolup durka ol, patyşa Ybraýymy aýal-gyzlar we zowky-sapalar bilen güýmäp, soltanlyga täze adamlary getirmegiň ýollaryny gözleýärdi.

Elbetde, Ýanyçarlar gwardiýasy we ylmy jemgyýetçilikdäki ar-namysly adamlar «Fatih» metjidinde jemlenip, gozgalaň turuzmagy makul bilipdir.

Patyşa ýagdaýdan habarly bolan badyna bir gullukçysyny ugradyp, adamlary köşeşdirmäge synanyşypdyr we sadrazam Ahmet paşany wezipesinden boşadypdyr.

Emma gozgalaňçylar Ahmet paşanyň wezipesinden boşadylmagy bilen çäklenmek islemändir. Olar döwlete bular ýaly agyr zyýan ýetiren adamyň hökmany suratda öldürilmegini talap edipdirler. Gozgalaňçylar şular ýaly zalymy döwletiň we halkyň başyna musallat edendigi üçin Soltan Ybraýymy-da tagtdan agdarmak üçin herekete geçýärler.

Bu hadysalar bolup durka Ahmet paşa Stambuldan gaçmaga synanyşanam bolsa, ýanyçarlaryň eline düşüpdür. Ol şobada boglup öldürilip, jesedi «At meýdanyna» zyňlypdyr.

Ahmet paşa aşa semiz adam bolan eken.

Käbir mekir ýanyçarlar «adam ýagy müň derde derman» ýalany bilen döwletiň sadrazamynyň synasyny kiçijik böleklere bölüp, stambullylara satypdyr.

Şeýle hadysadan soň Ahmet paşanyň ady taryha Hazerpara (müň parça) Ahmet paşa diýip giripdir.

Geň ýeri, Hüseyin jynçy, Şekerpara hatyn, Hazerpara Ahmet paşa ýalyalaryň biriniňem eden-etdiligi özi bilen gitmedik bolsa-da, Soltan Ybraýymyň döwri şu tetelli adamlardan doly bolupdyr.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

@MMazlumcel

celikmehmedmazlum@gmail.com

Anna, 30.08.2024 ý. Taryhy makalalar